

K R I T I K Á K , R E C E N Z I Ó K

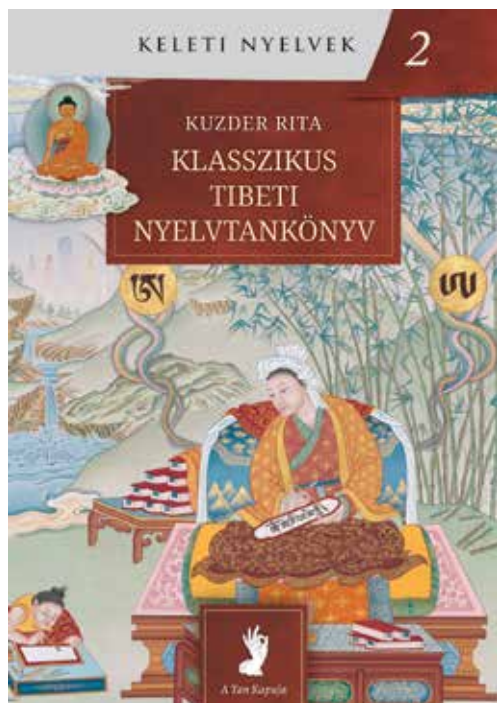
Kuzder Rita: *Klasszikus Tibeti Nyelvtankönyv és Klasszikus Tibeti Feladatgyűjtemény*. Budapest: A Tan Kapuja. 2024.

Kuzder Rita *Klasszikus Tibeti Nyelvtankönyve* és a hozzá kapcsolódó *Klasszikus Tibeti Feladatgyűjtemény* hiánypótló munkák a magyar tibetisztikában. Szemben a korábban megjelent magyar és idegennyelvű tibeti nyelvkönyvek többségével, amelyek csupán az nyugati grammatika szemléletéből kiindulva közelítik meg a tibeti nyelvtant, a *Tibeti Nyelvtankönyv* alapvetően a tibeti rendszert veszi alapul, ugyanakkor a tanulást, értelmezést és memorizálást megkönnyítő módszerekkel – memoriterek, hanganyagok – építi fel a fejezeteket. A lényeges különbség, hogy nem a célnyelv, jelen esetben a magyar nyelvtani rendszerébe próbálja beilleszteni a tibetit, hanem teljes egészében a tibeti nyelvtanra alapoz. Mindemellett új, a klasszikus tibeti nyelvtannal összhangban lévő terminológiát vezet be, például a funkcióját tekintve pontosabb *tsheg bar* a *szótag* helyett, vagy a *szókapcsolók*, *szósegítők* és *szódíszek* stb. Ezek a kifejezések és a könyvben alkalmazott szemlélet pontosabban tükrözik a betöltött grammatikai funkciót, mint a korábbi, magyar nyelvtannal párhuzamba állított rendszer.

A Tan Kapuja Buddhista Főiskola kiadásában 2024-ben megjelent könyv a *Keleti Nyelvek* című sorozat második kiadványa, melynek külleme a grafikai munkát jegyző Ivanics Zsoltnak köszönhetően igényesen illeszkedik a tibeti esztétikába. A borítón Tashi Mannox és Sahil Bhopal *thangka*-festők által festett, a tibeti ábécét és nyelvtant Tibetben meghonosító, a 7. században élt Thönmi Szambhótát ábrázoló *thangka* egy részlete látható. Az előszót Tsepa Rigzin – a tibeti buddhizmus és nyelv kutatója, a dharamszalai Tibeti művek és archívumok könyvtárának (*Library of Tibetan Works and Archives*) kutatásokkal és fordításokkal foglalkozó részlegének korábbi vezetője – írta, a két kötet során alkalmazott illusztrációkat pedig egy mongol illusztrátor, Bayarmaa Batsukh készítette. Az első kötet, azaz a nyelvtankönyv elején a szerző ismerteti a színek kódokat, melyeket a tizenhét fő fejezeten keresztül végig alkalmaz. Ennek során narancssárgával emeli ki a vonatkozó új ismereteket, aranybarnával az illeszkedési szabályokat, pirossal az esetjelölőket és kékkel az igéket. Ez a fajta színek kódos kiemelés nagyban megkönnyíti a lényegi pontok megkülönböztetését.

A szerző az első fő fejezetben a sino-tibeti nyelvcsaládot és a tibeti nyelv korszakait ismerteti, különös tekintettel Thönmi Szambhóta munkáira és tevékenységére. A hangtan és a betűk bemutatása a többi nyelvtankönyv felépítésével szinkronban történik, viszont a fejezetek elején az aktuális esetjelölők felsorolásával, illetve Thönmi Szambhóta könyvéből, a *Sum chu pa*-ból¹ vett idézetekkel könnyíti meg a tartalom gyors megismerését. A tibeti abc-t, azaz ahogy a könyvben előfordul, a *ka kha*-t mind fejes, *dbu chen*, mind fejetlen, *dbu med* írásban közli a szerző, illetve a későbbiekben ismerteti a szótári rendet és a szankszkrit szavak átírását is a korábbi nyelvtankönyvekből megszokott módon. Külön fejezetet szentel a *szótag* és a *tsheg bar* közötti különbség leírásának, amiből kiderül, miért is döntött az új terminológia bevezetése mellett.

1 A *Nyelvtan gyökere, a Harminc (vers)* (t. *Lung ston pa rtsa ba sum cu pa*), Thönmi Szambhóta első *sásztrája*, tibeti nyelvterületen a tibeti nyelvtani tanulmányok alapkönyve.

A következő fő fejezet a kiegészítők három fő kategóriájával, a szókapcsolókkal (*tshig phrad*), a szódiszkekkel (*tshig rgyan*) és a szósegítőkkel (*tshig grogs*) foglalkozik, ezeken belül is megkülönbözteti azokat, melyekkel a *Sum chu pa* foglalkozott, illetve azokat, amelyekkel nem. Szintén új nézőpont, illetve a klasszikus tibeti grammatikai felfogást tükrözi a *ming*² tibeti terminológia használata, összefoglalva vele a névmásokat, főneveket, mellézneveket, számneveket, illetve a különböző kötőszavakat és kiegészítőket.

A következő fő fejezet az igékkel és igeidőkkel foglalkozik, majd a tibeti nyelvtan nyolc esetét ismerteti a könyv, szintén a klasszikus tibeti nyelvtan nézőpontját követve, ezzel könnyebbé téve a nyelv szemléletmódjának megértését.

Rövid fejezetet szentel az író az ún. tiszteleti nyelvnek, majd egy másikban a mondattannal foglalkozik részletesen. A könyv végén a központozás elemeit ismerjük meg, egy szövegrészlettel, a szöveg részeinek magyarázatával és a szöveg felépítésének elemzésével szemléltetve azt. Ezután következnek a Tamding Tsetan tibeti művész által alkotott kalligráfiák, részletesen bemutatva nyolc különböző féle írásfajta.

A könyv végén kapnak helyet a memoriterek, melyeknek különlegességei a lapokra illesztett QR kódok; ezek Karma Dordzse *rabdzsampa*, a kötetek nyelvi lektora által felmondott hanganyagokhoz vezetnek. A hanganyagokból 108 (többek között a tibeti buddhizmus szent száma) található a könyvben.

2 A *ming* jelentése név. Mivel ez nem tükrözi a pontos nyelvtani jelentést, így a szerző az eredeti tibeti szót használja a könyv során. A *ming* egyfajta szóalap, ami jelentéssel rendelkezik, de nincs módosító funkciója. A *ming* állhat önmagában, vagy kapcsolódhatnak hozzá különböző kiegészítők.

A második kötetet a feladatgyűjtemény teszi ki. Felépítésük követi a nyelvtankönyv szerkezetét, s illeszkednek a különböző nyelvtani fejezetekhez. A könyv elején megismerkedhetünk a hagyományos tibeti toll felépítésével, az íróeszköz részeivel és használatával, illetve a különböző kalligráfiákhoz használt tollfajtákkal is.

Részletes írásgyakorlatok segítik a tibeti betűk, a *kakha*³ elsajátítását, majd az író megismerteti az olvasót az amerikai tudós, Turrell V. Wylie által 1959-ben publikált, általánosan használt átírási rendszerrel is, és feladatok során gyakoroltatja mind a tibeti betűket, mind pedig az átírást. A feladatgyűjteményben is megtalálható a korábban említett QR kódos rendszer.

A gyűjtemény végén fordítási gyakorlatok találhatók, melyek során különböző klasszikus tibeti szövegekből – mint például a *Szív szútra*, *Tára tantra* stb. – vett részleteken gyakorolhatunk.

A kötetek végén egy kis mellékletben megtalálható egy összefoglaló táblázat, amiben a legfontosabb grammatikai elemeket gyűjtötte össze az író. A melléklet eltávolítható, ezzel is segítve a nyelvkönyv könnyebb használatát.

Összességében a két kötetes könyv egy igényes, esztétikus megjelenésű nyelvtankönyv és feladatgyűjtemény párosa, egy fontos hiánypótló munka, amely biztosan sokban hozzá fog járulni a jövőben tibetiül tanulni vágyó kezdő, és a már meglévő ismereteiket összegezni és rendezni kívánó haladó tanulóknak.

Béres Judit

3 A *kakha* szó a magyar *abc* megfelelője. A könyv során végig a tibeti kifejezést használja a szerző, ez egyike a könyv terminológiai újításainak.

Hans T. Bakker: *The Alkhan: A Hunnic People in South Asia. [Companion to Hunnic Peoples in Central and South Asia. Sources for their Origin and History. Fasc. 1]* Groningen: Barkhuis, 2020, pp. 128.¹

Immáron két évvel ezelőtt, a jelen recenziót is magába foglaló folyóirat hasábjain jelent meg összefoglaló igényű írott cikkem a közép- és dél-ázsiai hunokra vonatkozó legfrissebb kutatási eredményekről, egy új kiadvány, a *Hunnic Peoples in Central and South Asia. Sources for their Origin and History* című kötet kapcsán.² Ahogyan akkor írtam: a kötet szerkesztője és szerzői nem kisebb dologra vállalkoztak, mint hogy összegyűjtik és bilingvis formában (tehát az eredeti nyelveken és angol, illetve kisebb részben francia és német fordításban), kísérő jegyzetekkel és tudományos apparátussal közreadják a közép- és dél-ázsiai hun csoportokra vonatkozó különböző nyelvű forráscsoportokba sorolható írott forrásokat. A kötet megszületésének hátterében húzódó, az Európai

1 A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klaszterének IKT és Társadalmi Kihívások Kompetenciaközpontja támogatta. A szerző a *Kulturális örökség és digitális társadalom kutatócsoport* tagja.

2 Felföldi Szabolcs 2022. A közép- és dél-ázsiai hunok kutatásának legújabb eredményei. *Kereknyomok* 14: 164–180. <https://doi.org/10.56213/Kerekny.14.2022.10> A kérdéskörre vonatkozó, jóval bővebb irodalomlista is itt olvasható.